Secvenţe de istoria bisericii cuprinse în „Hronica românilor …" a lui Gheorghe Şincai

Lector univ. dr. CORINA TEODOR
Universitatea „Petru Maior," Târgu-Mureş

O evaluare a istoriografiei ecleziastice iluministe ardelene nu poate ocoli contribuţia lui Gheorghe Şincai, istoricul profesionist a cărui copilărie este legată de meleagurile mureşene. Tributar în privinţa formaţiei sale intelectuale mediului blăjean, celui italian şi vienez, tânărul Şincai se va dovedi a fi un Aufklärer valoros. O importanţă specială au avut-o anii petrecuţi la Roma, ca bursier al Colegiului De Propaganda Fide (1775-1779), când în ciuda destinaţiei aparte a studiilor (filosofie şi teologie), Şincai şi-a format o pregătire istorică serioasă, după cum s-a accentuat adesea în istoriografie.[158] Au contribuit la aceasta zilele petrecute explorând bibliotecile Vatican, de la Santa Maria sopra la Minerva şi benedictină, dialogurile purtate cu secretarul Propagandei, Borgia, prin intermediul căruia tânărul român descoperea mediile savante romane.[159] Confesiunile sale sunt mai mult decât elocvente: „*însă nu numai atât, dar el însuşi adesea a căutat şi mi-a dat să citesc scriitori în diferite limbi, care nu erau cunoscuţi de mine până atunci şi care pomeneau ceva despre români. M-a invitat adeseori la masa sa, plină de prieteni* (*italieni*) *sau chiar de eruditi străini, din ale căror prea învăţate discuţii şi dispute am profitat mult în istorie şi în alte ştiinţe*."[160]

Încă un an la Viena, în 1779, i-a completat pregătirea, oferindu-i prilejul de a audia la Universitate cursuri de drept natural, public şi ecleziastic, într-o perioadă de reformism didactic austriac, ce stătea sub semnul lui ***Ratio educationis***. Acum l-a întâlnit pe Samuil Micu, dar a purtat şi ample discuţii cu istoricii maghiari – Daniel Cornides (considerat de el cel mai strălucit istoric maghiar al epocii) şi Benkö Jozsef, după cum a investigat biblioteci particulare

---

[158] Dumitru Ghişe, Pompiliu Teodor, ***Fragmentarium iluminist***, Cluj, Ed. Dacia, 1972, p. 122.

[159] Nicolae Iorga, ***Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea***, vol. II, Bucureşti, Ed. Didactică şi pedagogică, 1969, p. 166; Dumitru Popovici, ***La litterature roumaine à l' époque des lumières***, Sibiu, 1945, p. 203.

[160] Gheorghe Şincai, ***Opere. I. Hronica românilor***, ed. de Florea Fugariu, vol. I, Bucureşti, Ed. pentru literatură, 1967, p. XXV.

BDD-A19308 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.141 (2026-11-03 20:26:43 UTC)

sau cea a Nunţiaturii,[161] ca protejat al nunţiului Joseph Garampi, viitor cardinal, amic al lui Muratori,[162] prilej de a copia noi documente.

Dedicat slujirii bisericii proprii, reîntors la Blaj, a ocupat importante funcţii didactice, cea de catehet al şcolii naţionale, iar din anul 1784 director al şcolilor naţionale româneşti greco-catolice din Ardeal, până când violentul conflict cu episcopul Ioan Bob s-a încheiat cu demiterea sa, în anul 1794.[163]

Destinul i-a rezervat o zbuciumată serie de peregrinări prin Oradea, Viena şi Buda, Şincai sperând să poată anula acuzaţiile ce-l transformaseră într-un tulburător al liniştii publice, dar fără rezultat. Simultan, era măcinat de gândul de a-şi finaliza ***Hronica***, astfel că la Buda a dedicat mult timp bibliotecii Széchenyi şi arhivei contelui Kovachich.[164] Ultimii ani i-au adus o linişte relativă, după ce la 15 mai 1804 a fost numit corector la Tipografia de la Buda, lucrând o vreme alături de Samuil Micu şi concentrându-se asupra finalizării cărţii sale. Dar faptul că după moartea lui Micu n-a reuşit să ocupe definitiv şi postul acestuia a echivalat cu noi decepţii şi nelinişti. Între Alba Iulia, Oradea şi Blaj s-a încăpăţânat să caute sprijin pentru editarea ***Hronicii***, până când la 2 noiembrie 1816 se stingea din viaţă, la Sinea.[165]

Spre deosebire de Samuil Micu şi de Petru Maior, pentru care istoria ecleziastică s-a regăsit în lucrări distincte, fie traduceri, fie compoziţii originale, în cazul lui Gheorghe Şincai astfel de reflecţii sunt integrate în opera sa de maturitate istorică, ***Hronica românilor şi a mai multor neamuri***. O monumentală sinteză de istorie românească, cu incursiuni şi în istoria Europei centrale şi de sud-est, ***Hronica*** este finalitatea unor cercetări de decenii. Că această lucrare este rodul unei activităţi îndelungate o poate sugera chiar monumentalitatea şi densitatea textului,[166] dacă am face abstracţie de reflecţiile personale ale autorului, care certifică faptul că se gândea deja în 1780 la o istorie a românilor, pe care o va finaliza abia în 1811, conform corespondenţei sale cu Samuil Vulcan: „*După ce cu multă ostenealâ am alcătuit Cronica daco-românilor până la timpul împărătesei Maria Tereza, socot că înainte de toate nu am*

[161] Dumitru Ghişe, Pompiliu Teodor, ***op. cit.***, p. 122-123.

[162] Nicolae Iorga, ***op. cit***., p. 168.

[163] Dumitru Popovici, ***op. cit***., p. 204.

[164] Nicolae Iorga, ***op. cit***., p. 174.

[165] Dumitru Ghişe, Pompiliu Teodor, ***op. cit***., p. 103-131.

[166] Corina Teodor, ***Coridoare istoriografice. O incursiune în universul scrisului ecleziastic românesc din Transilvania anilor 1850-1920***, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 109.

BDD-A19308 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.141 (2026-11-03 20:26:43 UTC)

altceva de făcut decât să rog cu umilinţă pe ilustritatea Voastră ca pentru revizuirea ei să binevoiască a numi graţios pe cine va voi."[167]

Dacă spiritul sintezei l-a determinat ca să selecteze doar cele mai importante momente în ceea ce priveşte coordonatele ecleziastice de istorie românească, la fel cum s-a întâmplat şi cu reconstituirile de istorie politică, în schimb apartenenţa sa la biserica greco-catolică a făcut ca incursiunile în istoria acesteia să fie mai substanţiale, să îmbine evaluările profesioniste cu amintirile de familie.

Înainte de a sublinia cele mai importante elemente de conţinut ecleziastic din cuprinsul ***Hronicii***, să remarcăm şi în acest caz că la temelia lor se află o serioasă documentare. O simplă lectură, ce ia în calcul şi aparatul critic, poate repera aceste componente bibliografice importante. O impresionantă aglomerare de izvoare româneşti şi străine, narative şi documentare, din care nu lipsesc Eusebiu din Cezareea – părintele istoriografiei ecleziastice, cronicari şi istorici bizantini, poloni, maghiari, precum Dlugosz, Okolski, Michel Lequien, Cseri Mihály, Bethlen Miklos, Bod Péter, tipărituri ardelene şi moldovene din secolul al XVII-lea. Dar în mod special se detaşează dialogul său şi afinităţile pentru autori celebri din istoriografia occidentală, ce aparţin erudiţiei colective (precum Jean Bollandus, cu ***Acta Sanctorum***, Caesar Baronius, primul apărător al tezelor istorice catolice în faţa ofensivei protestante, cu ***Analele ecleziastice*** şi continuatorul său Odoricus Raynaldus). Nici literatura istorică românească (Ureche, Costin, Cantemir),[168] nici contemporanii săi nu puteau lipsi, iluministul Samuil Micu sau istoricul vienez Johann Christian Engel, cu care, pe de o parte a purtat o corespondenţă amicală, ştiinţifică, ce s-a concentrat asupra schimbului de documente, dar pe de altă parte a polemizat constant în interiorul ***Hronicii***.

Asupra lui Şincai, achiziţiile erudiţiei colective, interesul pentru ştiinţele auxiliare, pentru reperarea unor noi izvoare istorice, se reflectă şi în notiţele fugare despre ceea ce a văzut el însuşi. Totul devenise izvor istoric, de la Columna lui Traian, aşa cum arăta în 1775 („*eu încă de atunci le-am văzut*")[169] la documentele culese din arhivele Vatican, din Viena, din cele ale episcopiei greco-catolice. Într-un dialog continuu cu cititorii, preocupat de credibilitatea naraţiunii sale istorice, Şincai nu ezită să facă o critică a izvoarelor, fie când e vorba de succesiunea cronologică („*autorii, carii scriu despre aceşti doi ani, aşa au*

---

[167] Mircea Tomuş, ***Gheorghe Şincai***, Bucureşti, Ed. pentru literatură, 1965, p. 188.

[168] Pompiliu Teodor, ***Interferenţe iluministe europene***, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1984, p. 152-153.

[169] Gheorghe Şincai, ***op. cit.***, vol. I, p. 11.

BDD-A19308 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.141 (2026-11-03 20:26:43 UTC)

încâlcit toată hronologia, cât însumi nu mă pot desbăta"),[170] fie când apelează la introducerea în text a unor documente, de a căror autenticitate nu este convins, atâta vreme cât nu le-a avut în mână (este şi cazul Diplomei a doua leopoldine a unirii: „*despre diplomatul ce se numeşte al doilea leopoldin, la cele ce s-au zis de Samoil Clain, eu mai adaog că de-ar fi fost acela de la împărăţie eşit, tocma atunci fiind în Viena vlădicul Athanasie, împăratul sau i l-ar fi dat lui sau l-ar fi trimis la guberniu, ci împăratul aceaia n-au făcut; aşadară, diplomatul acela au fost numai de iezuviţi scornit spre asuprirea noastră...*").[171]

Că n-a fost străin de raţionalismul veacului, că ***Învăţătura firească spre surparea superstiţiei norodului*** nu e doar o lucrare a sa ci şi un crez, o dovedeşte modul în care caută să risipească nimbul legendar ce învăluie anumite evenimente. Între legendă şi triumful raţiunii, Şincai alege a doua soluţie. Nu ar trebui deci să fie surprinzător modul în care respinge motivul legendar al botezului lui Constantin cel Mare la Roma, deşi „*aşa bîrfea cei ce-mi arăta şi baptisteriul, în carele s-ar fi botezat de Silvestru, cel dintâi papa de la Roma*."[172] Nici practica comerţului cu indulgenţe, care apare drept o metodă pentru fidelitatea în credinţa ortodoxă la sfârşitul secolului al XVII-lea nu-i inspiră încredere: „*şi tatăl meu, Ioan Şincai îşi cumpărase una, cu 40 de lei, ce să i se pună pe pept când se va astruca, dară eu n-am lăsat să i se pună, bine ştiind că darul lui Dumnezeu nu se poate vinde pe bani.*"[173]

Din punctul de vedere al conţinutului de istorie ecleziastică din ***Hronică***, în spatele structurii analistice, Şincai a îmbinat mesajul educativ, cu cel pragmatic şi recuperatoriu. Cu alte cuvinte, a îmbinat mai multe tipuri de analize, de la verdictele date asupra unor evenimente ce-şi puteau găsi utilitatea pentru contemporani, la examinarea atentă a istoriei bisericii proprii şi la apărarea identităţii acesteia, condamnând presiunea latinizantă, continuând de fapt linia lui Samuil Micu şi a raţionalismului iluminist vienez,[174] până la câteva divagaţii de natură terminologică şi cronologică, menite să uşureze înţelegerea firului evenimenţial de către cititori.

În această lucrare de sinteză, care nu a avut ambiţia unei istorii ecleziastice complete în ţările române, singurele încercări ale lui Şincai de a urmări şirul ierarhilor sunt în legătură cu Transilvania de la cumpăna veacurilor XVII-XVIII. Dar istoricul nu oferă sentinţe definitive, nefiind preocupat de acest subiect la fel de mult ca Samuil Micu. N-a încercat să alcătuiască o nouă

---

[170] ***Ibidem***, p. 73.

[171] Idem, ***op. cit.***, vol. III, Bucureşti, Ed. pentru literatură, 1969, p. 264.

[172] Idem, ***op. cit.***, vol. I, p. 77.

[173] Idem, ***op. cit.***, vol. III, p. 257.

[174] Corina Teodor, ***op. cit.***, p. 103.

BDD-A19308 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.141 (2026-11-03 20:26:43 UTC)

listă de ierarhi români ardeleni şi fiindcă ipoteza sa, chiar dacă uşor de contestat de alţi istorici, era că instituţia bisericii unite din Transilvania îşi avea începuturile în secolul al IV-lea, fiind în legătură cu acel Teofil, în realitate got, menţionat la Conciliul de la Niceea.[175] Aşadar, rădăcini instituţionale seculare, precum cele ale neamului a cărui istorie o reconstituia.

Dacă în cazul Ţării Româneşti şi al Moldovei puţine sunt notaţiile lui Şincai despre istoria ecleziastică, doar consemnarea unor apariţii instituţionale noi ori decizii politice sunt aspru criticate – precum trecerea la Reformă a lui Despot Vodă,[176] ceea ce rămâne meritoriu este preocuparea lui Şincai de a pune în circulaţie documente străine, îndeosebi papale, ce fac referire la români, din secolele XIII-XVI. Cu siguranţă efect al documentării italiene, ele oferă şi prilejul unor transparente elogii pentru câţiva suverani pontifi: Grigore IX[177] şi Clement VI,[178] etichetaţi identic, cu formula „*ca un bun păstoriu*."

Reflectând asupra istoriei ecleziastice a românilor ardeleni din secolele XVII-XVIII, Şincai n-a ezitat s-o interpreteze simultan din mai multe unghiuri de vedere: al implicaţiilor politice, austriece, al presiunii calvine şi al reacţiei ortodoxe de peste Carpaţi. Unele din efecte – divergenţele confesionale – par a fi înscrise într-o eternitate sfâşietoare. Prezente în Evul mediu la scară europeană, iar în secolul al XVIII-lea în mediul ardelean ele par a fi uşor înţelese de autor: „*pentru că ştiu năravurile popeşti, ca unul carele am fost între dânşii şi în cinul lor, cel mai de gios în sfinţire, dară al doilea în deregătoriu, ca un canonic în zece ani.*"[179]

În dosarul unirii, în care inclusese acte sinodale ca şi rescripte imperiale, elementul catalizator a fost, în opinia lui Şincai, Curtea imperială. A fost şi aceasta o dovadă a atmosferei iluministe, a politicii reformiste pe care a respirat-o în anii de formaţie şcolară. Astfel încât comentariul său din dreptul anului 1683 începe cu o formulă admirativă: „*minunate sunt lucrurile Dumnezeului nostru, al căruia nume să fie lăudat din veci până în veci, că din anul acesta au început fericirea carea era să se verse apoi peste neamul cel obidat al românilor*."[180] Ca toţi congenerii săi ardeleni va avea cultul dinastic, astfel că cel mai important artizan extern al unirii a fost în opinia sa împăratul Leopold: „*vezi că împăratul Leopold pe niminea au silit la unirea cu romano-catolicii, fără numai cât au vrut să ajute pe românii cei ticăloşi, carii până astăzi nu-şi cunosc*

[175] Gheorghe Şincai, ***op. cit***., vol. I, p. 69.

[176] Idem, ***op. cit***., vol. II, Bucureşti, Ed. pentru literatură, 1969, p. 285.

[177] Idem, ***op. cit***., vol. I, p. 396.

[178] ***Ibidem***, p. 489.

[179] Idem, ***op. cit***., vol. II, p. 183.

[180] Idem, ***op. cit***., vol. III, p. 177.

BDD-A19308 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.141 (2026-11-03 20:26:43 UTC)

binele şi folosul său, ca să fie povăţuiţi de bărbaţi născuţi din sângele lor, pre cari îi doare de neamul românesc, nu ca pe neamurile cele străine, care numai pentru aceaia cârtesc împotriva povăţuitorilor celor din neamul nostru, ca să poată suge sângele românilor."[181]

Scrupulos, dar şi extrem de responsabil în faţa posibililor cititori, cu o scriitură greoaie, dar pe alocuri cu nişte comentarii maliţioase, cu o încrâncenare aproape obsesivă pentru utilitatea documentelor în istorie, cu un mesaj ce trebuia să sensibilizeze idealurile naţionale ale românilor, Şincai rămâne, chiar dacă doar prin secvenţele din ***Hronică***, şi un istoric ecleziastic. Nefăcând din istoria bisericii un scop în sine, opera sa, mai ales după editările din secolul al XIX-lea, va fi însă în atenţia generaţiei romantice de istorici ai bisericii.

Sequences of Church History in Gheorghe Şincai' s „Hronica românilor …"

Abstract

Unlike Samuil Micu and Petru Maior, whose contributions in ecclesiastic history took the shape of distinct works – translations or original papers – in Gheorghe Şincai' s case such reflections are part of his masterpiece – ***Hronica românilor şi a mai multor neamuri***. It is a monumental synthesis of Romanian history, with many forays in European history, and represents the final result of many decades of study and serious documentation in the Italian, Austrian and Hungarian librairies.

From thematic point of view, we may observe that the spirit of synthesis convinced Şincai to choose only the most important aspects from Romanian ecclesiastic history. There is only one exception, which is represented by his forays in the Greek-Catholic Church history, a lot more substantial because of his affiliation to this church; he succeeded in combining, in a professional way, the historical evaluations and familly memories.

Although the history of church was not the official purpose of the work, ***Hronica românilor***… will be considered as a reference point by the romanticist generation of ecclesiastic historians, especially after its publication in the 19th century.

[181] ***Ibidem***, p. 237.

BDD-A19308 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.141 (2026-11-03 20:26:43 UTC)